

crkva u svijetu

OSVRTI I PRIKAZI

DJELO I USPOMENE DRA BOŽE MILANOVIĆA

Božo Milanović: Moje uspomene, Pazin 1976.

Đuro Kuntarić

*Nije visok, tko na visu stoji, nit je velik, tko se velik rodi,
već je visok, tko u nizu stoji, i visinom nadmaša visine,
a velik je, tko se malen rodi, al kad pane, golem grob mu treba.*

Ivan Mažuranić

Nema mnogo godina kako nas je dr. Božo Milanović obogatio svojim djelom *Hrvatski narodni preporod u Istri*, a sada su već u našim izlozima njegove *Uspomene*, kojima je obuhvatio svoja sjećanja od 1900. do 1976. godine. Na tim je stranicama dokumentarno, kronološki, s datumima, jednostavno i uvjerljivo iznio tok povijesnih događaja i pitanja, njegovih i njegova naroda. One su najljepša ilustracija Milanovićevih knjiga o narodnom preporodu u Istri. Nižu se poput mozaika, koji osvjetljuje tužne dane hrvatske narodne prošlosti. Ispravno je Milanović osjećao potrebu da se te njegove i narodne uspomene iznesu, kako bi se čitaoci upoznali s Istarskim Jobom pod germanskim režimom Austrije, pod talijanskom iredentom i zločinačkom fašističkom tiranijom, sve do danas uspješno provedene, pobjedom okrunjene, oslobodilačke borbe u naše dane. Bila je to ustrajna, kroz više desetljeća vođena borba za sačuvanje i utvrđenje istarske hrvatske samobitnosti.

Milanović je sin hrvatske seljačke obitelji ikavsko-čakavskog narječja. Obitelj uvijek u novčanim nestašicama kao i mnoge istarske seljačke obitelji. Pet razreda svršava u rodnoj Kringi, gimnaziju u Pazinu kao korisnik Dobriline stipendije. Kao gimnazijalac čita knjige iz astronomije te biljnog i životinjskog carstva. Osvajaju ga prirodne znanosti pa se kao učenik VIII. r. gimnazije bavi mišlju kako bi se mogla magnetska sila upotrijebiti kao energija. Uspjelo mu je da pomoću magnetizma sastavi i u Beču patentira 1913. g. električni prekidač, komutator. Kao gimnazijalac sudjeluje na velikom sastanku hrvatskog katoličkog narodnog društva, srednjoškolaca, sveučilištaraca i bogoslova u kolovozu 1909. g. Na tom sastanku drži predavanje: Naše stanovište narodno, vjersko i demokratsko. Na toj će liniji ostati čitava života, za kršćanski svjetovni nazor: Bog-narod-socijalna pravda. S tog sastanka sva ta mladež polazi brodom u Dubrovnik i prisustvuje velebnoj teoforičnoj procesiji. Već tih praznika sudjeluje aktivno na prvoj omladinskoj seljačkoj priredbi u

Zrenju, a u Kašteliru pribiva otvorenju pučke knjižnice. Tim se putem nastavlja njegov život.

Godine 1910. postaje bogoslov Centralnog sjemeništa u Gorici, a godine 1912. se u Tinjanu održava stogodišnjica rođenja Jurja Dobrile. Sedam omladinskih društava s hrvatskim zastavama slavi biskupa, a hrvatski pjesnik Jakov Cecinović naziva Ježenje istarskim Betlehemom.

U doba prije prvog svjetskog rata traže Mađari od Svete Stolice da odijeli Rijeku od Senjske biskupije. Milanović sastavlja bečkom nunciju oštar latinski prosvjed i nagovara slovenskog bogoslova Andreja Gabrovškega da sastavi njemački prosvjed nadvojvodi Ferdinandu. Njihovo isključenje iz sjemeništa onemogućava nadbiskup dr. Sedej. Kao bogoslov surađuje u Mahničevoj *Hrvatskoj Straži*.

Seljačkom omladinskom zboru u Bermu g. 1912. pribiva do tisuću članova. Slovence zastupa urednik *Slovenca* prof. Franc Terseglav (autor *Exceliora*). Na omladinskom tečaju u Pazinu pojavljuje se mladi ludbreški svećenik Pavao Jesih.

Milanović je zaređen u Trstu 7. srpnja 1914. Slavio se blagdan sv. Ćirila i Metoda. Milanović pjeva glagoljaški sv. misu. Jakov Cecinović u svojoj pjesmi mladomisniku ističe ove stihove:

»Ti uzlaziš! Hrvatske se sjeti,
Majke naše, što je tuđin tlači.

Ah, tek jedno što nam stilno treba:
Živa vjera, pa smo odmah jači.«

26. srpnja 1914. počeo je prvi svjetski rat. Milanović prima 19. kolovoza iste godine prvu kapelansku službu u Pićnu. Brzo počеше progoni: 19. prosinca 1914. u zatvoru su i on i brat mu Srećko i otac Jakov. Tiskovno je društvo već zaduženo. U njemu Milanović sa Secunovićem izdaje molitvenik *K mladosti vječnoj*. Krajem 1917. njegova služba u Pićnu svršava: poslan je na studije u bečki Augustineum. Izradio je disertaciju o pogreškama koje se po mišljenju sv. Tome Akvinskog protive ljubavi, usporedivši ih s onima o kojima raspravlja sv. Alfonso u moralci. Bečko je sveučilište disertaciju 1. lipnja 1917. odobrilo. Milanović je s posebnim zadovoljstvom pisao da je prema filozofiji sv. Tome Akvinskog moralno dopuštena potrebna pobuna revolucijom u svrhu promjene državne vlasti. To je bilo mišljenje i filozofa Suareza, no austrijski su moralisti izbjegavali to pitanje. Milanović se više ne vraća u Augustineum. Monarhija se rasula i on 22. X. 1919. na bečkom sveučilištu polaže s uspjehom rigorozum iz biblijskih znanosti.

Mirovna konferencija u Parizu još nije odredila sudbinu Istre. Naoružane talijanske čete nadiru u istarska mjesta. Tako i 31. X. 1919. u tiskaru *Pučkog prijatelja* i u noći 15. VII. 1920. razbijaju strojeve i namještaj te oko 10 kvintala olovnih slova bacaju na ulicu kroz prozor. Karabinjeri zatvaraju ravnatelja tiskare i njezina čuvara, a pazinske fašističke razbijače ostavljaju u slobodi. Od tada će se *Pučki prijatelj* tiskati u slovenskoj tiskari »Edinosti« u Trstu. Milanović ide ususret najtežim danima.

Godine 1923. osniva u Trstu »Društvo sv. Mohora« koje će djelovati do g. 1940. Urednik knjiga bio je prof. Vladimir Sironić. Dobrilin molitvenik *Oče, budi volja tvoja* pod Italijom je tiskan u 58.000 primjeraka. Na Milanovića počinju napadaji ne samo u talijanskom tisku nego i u *Obzoru*. Nazivaju ga rušiteljem narodne fronte, denuncijantom i protunarodnim čovjekom. *Obzor* je bio tužen radi tih kleveta i u svojim je novinama klevete požalio, *lažne* informacije opovrgao i platio sve troškove. Bilo je to godine 1925.

Vladimir Gortan bio je strijeljan 17. X. 1929. Na molbu dra Vjekoslava Gortana nuncij Pelegrinetti molio je Pija XI. da Sveta Stolica intervenira kod Mussolinija. I slovenski narodni zastupnik dr. Engelbert Besednjak interperirao je u rimskom parlamentu — uzalud. Milanovićev je život u Kringi bio od fašista ugrožen pa ga je biskupski ordinarijat u Trstu premjestio u jedno slovensko predgrađe u Trst. Učestali su napadaji i na *Pučki prijatelj* koje su izvodili liberalci (dr. Ulikse Štanger i drugi), a talijanski su ih fašisti čak

tiskali s Milanovićevim potpisom (falsifikat). Tako su posljednji brojevi *Puč-kog prijatelja* izašli u tiskari »Eдинosti« 10. siječnja 1929.

Od 19. travnja 1941. do 8. XI. 1943. boravi Milanović u konfinaciji u Bergamu. Tu bilježi događaje i sprema novinske izreske. Tako nastadoše dva albuma, a među njima i pismo biskupa Milete od 17. XII. 1942. »Nikada nam nije bilo gore od pamtivijeka. Ovakove opće tjeskobe nijesu zapamtili ni oci naših otaca ni pradjedovi naši pradjedova. Suze su nam hrana, strah zrak što ga dišemo... Kao da smo samo zato da ubijamo i da budemo ubijani« (*Informacija o Bosni*, str. 111).

1. svibnja 1945. naše su partizanske jedinice u Trstu; 2. i 3. svibnja oslobođena je Rijeka i Pula. I sva Istra. Naše jedinice moraju napustiti Rijeku i Pulu. Pojavljuje se bojazan da ćemo izgubiti Istru. Nad Istrom bdije Milanović: traži da se srede crkvene i kulturne prilike, u Pazinu treba osnovati sjemenište i hrvatske bogoslove sabrati iz talijanskih sjemeništa. Pošto je zavlada Istrom, jugoslavenska je vojska prešla i na nove zadatke: političko oslobođenje Istre.

Istarsko svećenstvo sabrano pobudom Milanovićevom 31. VII. 1945. u franjevačkom samostanu u Pazinu traži sa svog sastanka da se Istra priključi SR Hrvatskoj. Predsjednik Istarskog Oblasnog odbora Josip Šestan (tajnik dr. Diminić i blagajnik tog odbora Motika) pokreće suradnju s istarskim svećenstvom i u kolovozu iste godine u ime predsjednika hrvatske vlade, ministra predsjednika dra Vladimira Bakarića, poziva Milanovića radi suradnje s istarskim svećenstvom u Zagreb. Milanović za svog boravka od 29. VIII. do 5. IX. 1945. sastavlja i uručuje dru Bakariću četiri akta koja će poslužiti delegatu na mirovnoj konferenciji Edvardu Kardelju. Ti dokumenti opravdavaju zahtjev Istre za priključenje Hrvatskoj i Jugoslaviji. U to se vrijeme rješava traženje Zbora svećenika sv. Pavla da se zgrada seljačkog doma preda u vlasništvo i posjed Zboru svećenika radi osnivanja sjemeništa. Odobren je i izlazak vjerskih novina *Gore srca*.

O 16. godišnjici smrti Vladimira Gortana održana je velika svečanost 21. X. 1945. u Bermu. Na banketu je govorio i Božo Milanović. Izjavio je: najispravnija je granica između nas i Italije Jadransko more. Povodom slovenskih svečanosti za sv. braću Ćirila i Metoda rekao je Lav XIII. pozdravljajući slavenske delegate: Pozdravljam vas Slavene od Crnog do Sjevernog ledenog mora i od Jadranskog mora do Tobolska (pljesak).

Dne 11. XII. 1945. predana je sjemenišna zgrada Zboru svećenika sv. Pavla pa ju je blagoslovio biskup Santin. Nakon posjeta ministra dra Svetozara Ritiga i Bože Milanovića poslao je maršal Tito iz Beograda u Labin za pazinško sjemenište milijun din i tri milijuna tadašnjih Jugolira.

Zauzimanjem Milanovića s drom Ritigom došao je za administratora porečko-pulske biskupije već 25. XI. 1946. biskup dr. Dragutin Nežić koji je poslije toga preuzeo i administraturu za čitav dio tršćansko-koparske biskupije.

15. rujna 1948. u Rijeci je osnovana Staroslavenska akademija sa sjedištem u Zagrebu, i tako obnovljena Mahnićeva krčka akademija. Staroslavenski seminar ove akademije ustanovljen je u Pazinu. Na čelu mu je bio dr Makso Pelozo.

Milanovića je 6. kolovoza imenovao Pio XII. prelatom, a 25. travnja 1962. izručio mu je povelju o promociji na čast dra teologije dr. Stjepan Bakšić, dekan Rkt. bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Papa Pavao VI. imenovao ga je apostolskim protonotarom ad instar participantium, a Predsjednik Tito ordenom za zasluge sa srebrnom zvijezdom. Njegovo Istarsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, međuopćinska konferencija radnog naroda u Rijeci poveljom za kontinuirani rad u prosvjeđivanju, buđenju i širenju narodne svijesti i značajni doprinos u borbi za oslobođenje i ujedinjenje Istre Hrvatskoj i Jugoslaviji. Povelja nosi datum 30. X. 1974.

Može se tvrditi da je dr. Božo Milanović u najprvim redovima istarskog svećenstva bio i ostao u radu za Boga i Hrvatsku pro aris et focis Deo propitio. Ime će njegovo trajati u sjećanju naroda cijele hrvatske Istre.